

АКМЕОЛОГІЧНА АРТ-ПЕДАГОГІКА: ПРЕДМЕТ, ПРИНЦИПИ, МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ

В статті піднімається питання про окреслення спеціального напрямку наукового знання – акмеологічної арт-педагогіки (педагогіки мистецтва), вперше пропонується визначення предмету, фундаментальні принципи акмеологічної арт-педагогіки, розкриваються провідні підходи їх методичного забезпечення.

Ключові слова: акмеологія, арт-педагогіка, принципи, методична модель.

Серед сучасних проблем мистецької педагогіки особливого звучання набуває дослідження акмеологічних засад навчання. Оскільки мистецький твір за своєю іманентною сутністю можна вважати результатом стремління автора до найвищої досконалості у відтворенні образу світу, оскільки предмет художньої діяльності – створення прекрасного, усвідомлення краси як найвищої цінності, акмеологічна інтерпретація педагогічних шляхів навчання мистецтва може і має набути самостійного статусу, стати предметом концептуальних пошуків.

Звернімося до практики як однієї з координат постановки проблеми, наведемо конкретний приклад.

...Скінчилися магістерські іспити у педагогічному університеті... Загальне враження – хороша підготовка випускників. Оцінки – найвищі. Без натягування. Заслужено. Із десяти магістранток – дві отримали «5» з відзнакою, решта – просто «Відмінно». Екзаменаційна комісія одностайна у прийнятті рішення. Викладачі задоволені, випускники – тим більше. Здавалось би, все добре, проте... На тлі видимих успіхів відчувається якийсь ледь вловимий, ледь відчутний невдоволення. Чи все так гаразд у підготовці наших випускників? Чи все робиться так, як треба? В решті решт, за великим рахунком, чи досягнемо ми високу ноту у загальних вимірах мистецького розвитку майбутніх фахівців?

Якщо проаналізувати підготовку фахівців вищої кваліфікації з музичної педагогіки, її результати і, скажімо так, навчальні орієнтири, спадає на думку невтішний висновок – про справжнє мистецтво, про високу художність в суєті навчального процесу просто забуваємо. Поступово звикаємо до недосконалості, до сумнінного, але загалом мало художнього виконання, до того, що зветься розхожим, «учнівським» виконанням. Стає, наприклад, навчальною нормою – якийсь усереднений звук Бетховенської сонати. Нотний текст вивчено і виконано всі редакторські вказівки. Враховано відповідні рекомендації викладача. Виконавська техніка, темп, ритм, агогіка і т.п. – все це ніби-то відповідає вимогам, а Мистецтва – немає. І що найгірше, не відчувається ніякого прагнення досягти вершини виразності, художності виконання, того «акме», без якого мистецтво – не мистецтво.

В останні роки науковці виявляють значний інтерес до акмеологічних проблем педагогіки. Теоретичні віднайдення О.О.Бодальова, А.О.Деркача, О.І.Степанової, історичні екскурси Н.В.Кузьміної, філософські узагальнення І.А.Зязюна в галузі естетичного виховання, його сутнісних засад уможливають поглиблене вивчення акмеологічних напрямів художньо-педагогічної діяльності. Серед вітчизняних вчених в галузі мистецької педагогіки особливо відзначимо наукову значущість розробленої А.В.Козир концепції, яка розкриває сутність, зміст акмеологічної підготовки майбутніх учителів музики.

Однак проблема акмеологічного в контексті художнього розвитку особистості настільки багатовимірною, що потребує широкого спектру подальших педагогічних досліджень.

Виходячи із міркувань щодо визначальної ролі акмеологічного фактору як у мистецтві, так і у педагогіці, виокремлюємо поняття *акмеологічної арт-педагогіки*, під якою розуміємо самостійну галузь педагогічного знання, що досліджує закономірності

досягнення найвищого рівня у художньому навчанні, вихованні і розвитку особистості. Предметом акмеологічної арт-педагогіки (мистецької педагогіки) виступають акмеологічні засади художнього навчання, виховання і розвитку особистості. Інакше кажучи, оскільки системотвірними компонентами мистецької педагогіки як практики художнього навчання, виховання і розвитку є педагог і учень, предметом акмеологічної арт-педагогіки визначаємо взаємодію педагога і учнів, спрямовану на досягнення останніми найвищих результатів у мистецькій діяльності.

Дотримуючись розробленого нами підходу до структурної вибудови теоретико-педагогічних досліджень в галузі теорії і методики мистецького навчання (5), зупинимось на визначенні принципів аспектів і окресленні методичних напрямів художньо-акмеологічного навчання (принципи мають виражати стратегію педагогічних дій, а методи – тактику реалізації цієї стратегії).

До провідних педагогічних принципів акмеологічно спрямованого навчання мистецтва відносимо:

- принцип акмеологічного цілепокладання художньої діяльності ;
- принцип акмеологічного усвідомлення мистецьких цінностей;
- принцип акмеологічної регуляції художньої діяльності.

Взаємодіючи між собою, означені принципи складають цілісну систему, оскільки охоплюють навчальний процес всебічно, цілісно, відображаючи його мотиваційний, пізнавальний (інтелектуальне осмислення, емоційне переживання, оцінювання) і творчий аспекти.

Принцип акмеологічного цілепокладання художньої діяльності ґрунтується на педагогічній позиції, згідно якої акмеологічне зростання в галузі мистецтва не може бути не тільки плідним, а і взагалі відбутися без особливої настроєності учня на досягнення найвищого рівня досконалості у художній діяльності. Сформована установка, прагнення до досконалого виконання музики, до перевтілення у театральний образ, до створення картини тощо відіграє роль внутрішнього орієнтира діяльності, стимулює інтенсивність її художнього наповнення, виступає регулятором акмеологічного спрямування мистецьких набутків.

Акмеологічна зорієнтованість мистецького навчання – необхідний чинник становлення митця. Прагнення до вершин мистецтва, бажання досягти якнайкращого втілення художніх задумів, сформована установка на досягнення досконалості - настільки важлива передумова акмеологічного зростання, без якої становлення митця неможливе. Отже, актуалізація особливого стану устремління до бездоганного, найліпшого, найдосконалішого виступає необхідним і надзвичайно вагомим педагогічним чинником фахового зростання особистості в галузі мистецтва. Актуалізація і розвиток в учнів мотивів досягнення досконалості - суттєвий момент у загальній стратегії акмеологічного навчання мистецтва.

Бачити вершину власної діяльності необхідно у кожній справі. Для діяння у мистецтві це не тільки бажано, а і необхідно, тому що поза таким баченням, поза усвідомленням кінцевого результату як піку, що виражає вищий прояв Краси, будь-які зусилля, і художньо-технічного, і художньо-творчого порядку будуть марними.

Принцип акмеологічного усвідомлення мистецьких цінностей виражає необхідність досягнення такого характеру художнього пізнання, при якому ціннісне його осягнення орієнтувалось би на здатність відбирати найкраще, найдосконаліше, найвиразніше у світі мистецтва. Аналітико-критичне пізнання мистецтва має опосередковуватись усвідомленим ставленням до художніх еталонів. Ціннісна природа мистецтва спонукає педагога до формування у вихованців певного ставлення до художніх творів. В свою чергу, акмеологічні засади мистецької педагогіки апелюють до формування художньо-ціннісного ставлення учнів з позиції акме-уявлень щодо прекрасного. Процеси і механізми оцінювання художніх творів в контексті акмеологічної арт-педагогіки мають опосередковуватись уявленнями щодо вершинної якості естетичного. Усвідомлення

критеріїв оцінювання прямо і безпосередньо залежить від формування художніх орієнтирів як ідеального вираження найкращого, найдосконалішого, найдовершенішого. Зіставлення, порівняння реального, наявного із ідеальним як складовою художньої свідомості особистості дає поштовх акмеологічно забарвленій оцінній діяльності. Особливо рельєфно при такому підході актуалізується рухливий зв'язок, взаємодія між естетичними ідеалами особистості та її художнім смаком. Загалом предметом аналітико-критичного осягнення мистецтва мають стати акмеологічні аспекти мистецьких цінностей.

Оскільки сприйняття мистецтва неможливе поза емоційним переживанням художніх образів, акмеологічний супровід художньої оцінки має звертатись до актуалізації емоційно-естетичного начала учнів, спонукання їх до особливо яскравого переживання найкращого в мистецтві - художніх шедеврів. Формальна обізнаність, «знання» найціннішого у художній культурі людства мають поступитись місцем відкритому, безпосередньому сприйняттю мистецьких творів, такому характеру художнього пізнання, яке би було сповнене найщирішого почуття. Емоційна насиченість ознайомлення із кращими творами світової художньої спадщини і сучасності, емоційна забарвленість їх оцінювання – одна із необхідних умов оптимізації мистецького навчання. Водночас підкреслимо, що піклування про емоційно насичене ціннісне ставлення до мистецтва не означає нехтування раціональними компонентами акме-оцінювання. Інтелектуально опосередкований аналіз художніх творів становить один із найсуттєвіших способів його усвідомлення.

В контексті проблем акме-оцінювання особливо гостро звучить питання щодо абсолютного і відносного в мистецтві. Широка панорама мистецького простору, історико-соціальні важелі впливу на уявлення художнього еталону, а також мистецькі переваги, зумовлені національними, особистісними уявленнями щодо прекрасного і т.п., питання щодо стабільного і змінного, стійкого і динамічного у художньо-виховному процесі. Дійсно, формуючи в учнів певні уявлення щодо акме-зразків художнього, педагог не повинен забувати, що еталон прекрасного не є раз і назавжди заданим орієнтиром. Спрямовуючи зусилля на формування естетичних ідеалів у вихованців, необхідно зважати на цілий ряд обставин, зумовлених одиничними факторами. Та чи знімає факт відносності естетичних уявлень щодо прекрасного потребу і можливість формування у вихованців акме-орієнтирів художньо досконалого? Безперечно, ні. Розмаїття особистісно-психологічних факторів, суспільні смаки і переваги поза всяким сумнівом мають братися педагогом до уваги. Водночас не може бути сумніву і в тому, що акме-ідеали високо естетичного виступають своєрідними маяками, що окреслюють напрямок руху художнього розвитку особистості до мистецьких вершин.

Принцип акмеологічної регуляції художньо-творчої діяльності виражає необхідність спрямованості педагогічної підтримки на досягнення вихованцями вершин мистецької продуктивності, на оволодіння ними найефективнішими засобами художньо-творчої діяльності.

Розвиток мистецтва потребує креативної особистості, такої, що здатна створювати оригінальні художні цінності, застосовувати нестандартні рішення у створенні мистецтва, виходити за межі традиційних способів здійснення арт-проектів. Педагогічний супровід в контексті акмеологічних підходів має на меті не просто спонукати учнів до діяння в мистецтві, до відтворення, до формального виконання кимось створеного художнього образу, а до самостійних творчих пошуків.

Розвиток у вихованців інтуїції, фантазії, видумки, ініціативності потребує від педагога особливих дій, таких, які б сприяли не будь-яким досягненням творчого характеру, а допомагали учням діяти на межі можливого, сприяти тому, щоб учні повністю, у якомога ширшому обсязі могли реалізовувати власний творчий потенціал. Звичайно, у кожного цей потенціал різний. Проте, акмеологічна педагогіка орієнтує на найповніше творче розкриття особистості, на реалізацію творчого потенціалу у

найширших межах, можливих для даної особистості. Отже, акме в даному випадку не є абсолютним. В роботі з різними за здібностями учнями кінцевий результат виконання творчого завдання – різний. Для кожного – свій, але найвищий.

Загалом, принцип акмеологічної регуляції художньо-творчої діяльності орієнтує педагогічну діяльність, по-перше, на стимулювання учнів на досягнення найвищих результатів у художньо-творчій діяльності, по-друге, на знаходження найкращих, оптимальних засобів навчальної взаємодії педагога з кожним учнем.

Методична модель художнього навчання, виховання і розвитку особистості у мистецтві в контексті акмеологічної арт-педагогіки відповідно до означених принципів включає орієнтаційно-цільовий, пізнавально-аксіологічний і творчо-регулятивний компоненти.

Орієнтаційно-цільовий компонент методичної моделі.

Вибудова методичної моделі акмеологічного навчання мистецтва передбачає насамперед формування уявлень вихованців про художньо досконале, про найкраще, найвиразніше, про естетичний ідеал. Педагогічно-рецептурні поради і вказівки в даному випадку надто мало дієві. Застосування тих чи інших методів і прийомів зумовлено, насамперед, особистісними характеристиками учня. В кожному окремому випадку зусилля педагога спрямовуються на розвиток унікальної, неповторної особистості. Мистецька вершина для кожного учня своя. Пік художньої досконалості відрізняється далеко не тільки рівнем. Йдеться не лише про те, що мистецька вершина кожного зумовлена художніми здібностями. Важливо усвідомлювати, що акмеологічна мистецька вершина кожного опосередковується власними, притаманними саме цій індивідуальності естетичними уявленнями щодо прекрасного, особистісно визначеними ідеалами і смаками в мистецтві. Педагог має брати до уваги далеко не тільки рівень художніх можливостей учня, важливо, щоб у полі зору була насамперед специфіка змістово-художнього наповнення вершинних прагнень учня.

Збагачення художнього досвіду сприйняттям найкращого в мистецтві – необхідний засіб художньо-акмеологічної підготовки. Це завдання змикається з іншим, де йдеться про постійне розширення кола художніх інтересів учнів. Замкненість тільки на навчальних здобутках, орієнтація художнього розвитку особистості виключно на виконання навчальних завдань, обмеження тезаурусу учнів вузьким колом творів, відсутність широкого погляду на мистецтво, на його суспільну роль – шлях, що відводить учня від мистецької діяльності акмеологічного порядку. Важливо ознайомлювати вихованців із взірцевими, еталонними творами, спонукати їх до проведення художніх паралелей між різними видами мистецтва, всіляко дбати про збагачення художнього досвіду пізнанням кращих зразків мистецтва, на випускаючи при цьому соціальних орієнтирів розвитку мистецтва.

Серед засобів орієнтації учнів на акмедіяльність у мистецтві чільне місце також посідає перспективне моделювання їхнього індивідуального розвитку, що відіграє роль відправного пункту акмеологічної підготовки. Бачення і передбачення перспективи художнього становлення учня – один із засадничих шляхів його спрямування на досягнення мистецької досконалості. Проектування бажаного слугує своєрідним засобом художньої орієнтації учня на найкраще і водночас засобом систематизації, упорядкування педагогічних зусиль. Усвідомлення мети навчання як вершинного стану художніх устремлінь – необхідний момент художнього розвитку учня, поза яким дії учіння і викладання навіть ризикують перетворитись на безсистемні пошуки. Ефективність акмеологічного навчання в мистецтві прямо і безпосередньо залежить від результативності проектування бажаного, ідеального стану художньої підготовки.

Пізнавально-аксіологічна складова методичної моделі покликана всіляко сприяти художньому розвитку учнів шляхом збагачення їхнього тезаурусу досвідом оцінно-критичного сприйняття мистецтва, на основі якого виокремлюються і усвідомлюються художньо-ціннісні орієнтири особистості. Яким чином спонукати вихованців до оцінної

діяльності в мистецтві? Як акмеологічні фактори впливають на удосконалення педагогічних підходів в системі організації оцінної діяльності вихованців? Пропонуємо методичні підходи, в полі зору яких операції ознайомлення, зіставлення-порівняння і вибору. Оскільки йдеться про спрямування педагогічних зусиль на акмеологічні досягнення учнів, візьмемо до уваги ті важелі, що сприяють виконанню названих операцій в контексті забезпечення досконалості дій.

Ознайомлення із найдосконалішим у мистецтві, пізнання кращих художніх зразків має активно опосередковуватись аналітико-критичним осмисленням, здатністю відділити найкращі твори від посередніх, ординарних. Важливою умовою формування постійно діючої установки на досягнення акмеологічної мети у художній діяльності можна вважати залучення учнів до порівняння цілей – вершинної і часткових на шляху виконання художньо-творчих завдань. Наприклад, студент чітко уявляє, що на останньому курсі він має виконувати твір певної складності, твір, виконання якого потребує від нього відповідного розвитку художньо-образних уявлень, здатності до творчого осмислення музичного образу, умінь створення інтерпретації і художньо-технічного її втілення у звучанні. Порівняння мети і наявного стану підготовки виступає не лише своєрідним стимулом художньої праці, спонукає студента до систематичних занять, а і стає засобом відшліфовування художньої мети, кристалізації її акме-змісту. Порівнюючи наявне і бажане, студент, явно чи підсвідомо конкретизує бажане, вносить корективи у його бачення. Процес цей безперервний. І саме у безконечності уявлень про прекрасне, досконале, довершене, у постійному розвитку цих уявлень розвитку криється ефективність орієнтації учня на власне акмеологічне зростання.

Проведення вибору серед найкращого – теж один із важливих аспектів втілення акмеологічного фактору у систему мистецького навчання. Вибір відіграє роль усвідомлення художнього підсумку операцій зіставлення-порівняння. Поза вибором найкращого художнього об'єкту важко визначитись із результатами художнього оцінювання. Зіставлення-порівняння, що не передбачають вибору, ризикують залишитись у просторі невизначеності художнього судження. Отже, спонукання учнів до вибору через зіставлення локального і глобального (відносного і абсолютного) акме в мистецтві – один із ефективних методичних способів акмеологічного навчання в галузі мистецтва.

Творчо-регулятивна складова методичної моделі поєднує методичні підходи, спрямовані на активізацію і корекцію творчої діяльності вихованців в контексті їх акме-здобутків. Зауважимо, що стимулювання творчості завжди потребує від педагога обережних, тактовних дій, адже прямі розпорядження, апелювання до вольових зусиль учнів не тільки мало результативні, а і можуть стати гальмівними на шляху вивільнення творчої енергії учня. Тим більше, якщо йдеться про художні досягнення акме-рівня. Вимоги «Заграй найвиразніше!», «Виконай найкраще від усіх!» тощо можуть взагалі призвести учня до творчої безвиході. Отже, складається певне протиріччя: з одного боку, акмеологічні вимоги навчання мистецтва орієнтують і педагога, і учня на зосередження зусиль в річище акме-досягнень, з іншого – саме ця напруга, бажання зробити якнайкраще сковує творчі намагання постійною перевіркою: «Чи так я роблю?», «Чи мій результат – найкращий?». Вихід із вказаного протиріччя полягає у зміщенні навчального орієнтиру зі: «Зроби якнайкраще!» на інший - «Працюй з найповнішою самовіддачею!». Завдання акмеологічного характеру у площині творчості, залучення до творення мистецтва мають іти шляхом спонукання учнів до самотворення, до творчих самозмін, до творчої самореалізації. Провідним орієнтиром у творчості акме-порядку має стати гасло «Я працюю з найповнішою самовіддачею, прагну до найвищого рівня самореалізації» а не: «Мій результат – найкращий». Методична тактика має стосуватись педагогічного супроводу щодо характеру діяльності, способів виконання творчого завдання, а не спонукання до досягнення найвищого рівня творчих результатів, прямих закликів до їх забезпечення. Звідси і випливає теза щодо продуктивності евристичного стимулювання творчого процесу через практикування акмеологічних *варіантів* діяльності, вибору

найоптимальнішого способу досягнення творчого результату. Розробка технологічної, операціональної практики творчого розвитку особистості в акме-ключі має включати різного роду тренінги, спрямовані на оптимізацію творчої діяльності учнів через орієнтацію їх на самозміни, самоудосконалення.

Великого значення набуває застосування акмеологічних інваріантів діяльності, залучення учнів до свідомої зміни способу діяльності з огляду на акмеологічні її орієнтири. Дослідницької уваги потребує і питання взаємодії регулярних і спонтанних впливів на активізацію творчої діяльності учнів, роль інтуїтивних і усвідомлених каталізаторів акмеологічного самотворення учнів тощо.

Насамкінець підкреслимо, що обґрунтування педагогічних шляхів забезпечення вершин мистецької продуктивності учнів – складне завдання, що потребує серйозних дослідницьких зусиль. Вивчення, розробка і обґрунтування зовнішніх координат детермінації акме-досягнень учнів має йти пліч-о-пліч із віднайденнями в системі стимулювання учнів до акмеологічного самотворення, самозмін, саморозвитку. В контексті взаємодії означених напрямів можливе становлення особливої наукової галузі – акмеологічної арт-педагогіки.

Література

1. **Бодалев А.А.** Вершина в развитии взрослого человека: характеристика и условия достижений. – М., 1998.
2. **Деркач А.А.** Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека. – М., 2001.
3. **Зязюн І.А.** Педагогіка добра: ідеали і реалії. – К., 2000.
4. **Козир А.В.** Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти. – К., 2008.
5. **Падалка Г.М.** Педагогіка мистецтва. – К., 2008.
6. **Кузьмина Н.В.** Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования. – М., 2001.
7. **Степанова Е.И.** Психология взрослых: экспериментальная акмеология. – СПб: Алетей, 2000 – 288с.

УДК 373. 51:78

Горбенко С.С.

ГУМАНІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ НА МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД НОВІТНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Статья посвящена раскрытию гуманистических взглядов некоторых педагогов, композиторов, искусствоведов на музыкальное обучение и воспитание детей школьного возраста в 20-30-е годы XX ст.

Ключевые слова: ретроспектива, художественно-эстетические ценности, массовое музыкальное образование, гуманистическая направленность, научный принцип, национальное самосознание.

Гуманістично спрямовані думки щодо навчання і виховання особистості пронизують усю нашу педагогіку, починаючи з Київської Русі. Нині вони набувають широкого, глибокого та якісного змісту, і це не випадково. Адже необхідність олюднення процесу навчання і виховання, утвердження в ньому культури ненасилля виявилися досить актуальними в сучасній освітній парадигмі, що склалася протягом певного історичного періоду. Таким чином, можна говорити про те, що нові підходи до нинішньої освіти повинні поєднуватися із ретроспективними ідеями, в тому числі й музично-педагогічного напрямку. Тому метою даної статті є висвітлення деяких важливих ідей,